

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Факультет української філології

Кафедра української мови та методики її навчання

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Навчально-методичний посібник

для студентів-філологів

Умань

2017

УДК 811.161.2(075.8)

С 91

Навчально-методичний посібник із сучасної української літературної мови обговорено на засіданні кафедри української мови та методики її навчання (протокол № 2 від 28 вересня 2017 року) та рекомендовано до друку вченою радою факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 2 від 25 жовтня 2017 року)

Рецензенти:

І. І. Коломієць, кандидат філологічних наук, доцент;

З.І. Комарова, кандидат філологічних наук, доцент;

О. А. Молодичук, кандидат філологічних наук, доцент

Сучасна українська літературна мова : навчально-методичний посібник / уклад. І. С. Гонца, В. В. Розгон. – Умань : ВПЦ “Візаві”, 2017. – 155 с.

У навчально-методичному посібнику із сучасної української літературної мови для студентів-філологів денної та заочної форм навчання (Галузь знань: 01 Освіта. Спеціальність: 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) запропоновано плани і завдання до практичних занять, для домашньої, самостійної роботи та самоперевірки, список базової та допоміжної літератури, необхідні для ґрунтовного вивчення дисципліни та фахової підготовки майбутніх філологів

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета навчальної дисципліни – подати систематизований виклад питань з таких розділів мовознавчої науки, як фонетика, фонологія, орфоепія, графіка, орфографія, лексикологія, фразеологія, морфеміка, дериватологія та морфологія, а також основних відомостей про історію та походження української мови, її діалектне членування та стилістичну диференціацію.

Завдання дисципліни – систематизувати, узагальнити та поглибити теоретичні знання з фонетики, фонології, орфоепії, графіки й орфографії, лексикології, фразеології, морфеміки, словотвору, іменника; формувати вміння самостійно опрацьовувати спеціальну і додаткову літературу, аналізувати, порівнювати мовні явища, робити висновки, наводити приклади, оформляти результати дослідження мовного матеріалу чи наукової літератури у вигляді усних повідомлень, письмових робіт; сформувати навички фонетичного, орфографічного аналізу слова і тексту, лексикологічного, морфемного, словотворчого розборів, морфологічного аналізу іменника.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен **знати**: визначення основних понять фонетики, фонології, орфоепії, графіки, орфографії; особливості фонетичних явищ у системі голосних та приголосних звуків (фонем); правила запису слова і тексту фонематичною та фонетичною транскрипціями; правила написання й вимови слів та їх частин; основні ознаки й закономірності морфеміки та дериватології української мови; національно-мовні проблеми на сучасному етапі; історію походження української мови, її діалектне членування та стилістичну диференціацію.

Студент повинен **уміти**: формулювати основні правила фонетики, фонології, орфоепії, графіки, орфографії; характеризувати звуки за їх артикуляційно-акустичними ознаками; визначати, аналізувати та диференціювати фонетичні явища в системі голосних та приголосних звуків і фонем; виконувати фонетичний, морфемний, словотвірний та морфологічний розбори слів; робити висновки та узагальнення.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ВСТУП. ФОНЕТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Тема І. Загальні відомості про українську мову та її розвиток

Предмет, зміст і завдання курсу «Сучасна українська літературна мова». Українська мова – національна мова українського народу. Поняття літературної мови, її основні ознаки. Джерела формування української літературної мови. Походження української мови. Основні етапи розвитку. Українська мова серед інших мов світу. Українська мова – державна мова України.

Тема II. Територіальна диференціація сучасної української мови

Поняття говірки, говору (діалекту), наріччя. Загальна характеристика наріч: територія поширення, групи говорів. Фонетичні, морфологічні і лексичні діалектизми: а) північного наріччя; б) південно-східного наріччя; в) південно-західного наріччя. Південно-східне наріччя як основа української літературної мови.

Тема III. Основні стильові різновиди писемної та усної форм української літературної мови

Писемна й усна форми української літературної мови. Поняття мовного стилю. Загальна характеристика стилів сучасної української мови. Призначення, сфера використання і мовні засоби основних функціональних стилів. Конфесійний та епістолярний стилі.

Тема IV. Фонологічна система сучасної української літературної мови

Поняття про фонему та фонологію. Функції і диференційні ознаки фонем. З історії вивчення фонем. Система фонем сучасної української мови. Головний вияв і різновиди алофонів (варіантів) фонем. Звукове поле фонем. Головний вияв і варіанти голосних фонем. Головні вияви і варіанти приголосних фонем. Фонологічні школи.

ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І–ІІ. ВСТУП. ФОНЕТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОЛОСНИХ І ПРИГОЛОСНИХ ФОНЕМ (ЗВУКІВ)

ПЛАН

1. Звук як явище артикуляційно-акустичне та фонологічне.
2. Диференційні ознаки голосних і приголосних фонем (звуків) сучасної української мови.
3. Диференційні ознаки голосних фонем (звуків) сучасної української мови.
4. Артикуляційно-акустична характеристика голосних фонем (звуків) сучасної української мови.
5. Алофони голосних фонем сучасної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Сучасна українська літературна мова : Підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – 7-ме вид., стер. – К. : Вища шк., 2009. – 430 с.
2. Сучасна українська мова : Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Знання, 2013. – 340 с.

3. Сучасна українська літературна мова : Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К., 1997. – 493 с.

Допоміжна

1. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К., 1972. – Ч. 1. – 402 с.

2. Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови : Учб. посібник / Ю. О. Карпенко. – Одеса, 1996. – 144 с.

3. Сучасна українська мова : Фонетика / За ред. І. К. Білодіда. – К., 1973. – 435 с.

4. Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови : навчально-методичний посібник для студентів / В. В. Розгон. – Вид. 6-е, доп. і переробл. – Умань : ФОП Жовтий, 2014. – 168 с.

5. Сучасна українська літературна мова : фонетика, орфоепія, графіка, орфографія : навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. – Умань, 2014. – 213 с.

Довідкова

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К., 1985. – 216 с.

2. Головащук С. І. Складні випадки наголошення : Словник-довідник / С. І. Головащук. – К., 1995. – 191 с.

3. Головащук С. І. Словник наголосів / С. І. Головащук. – К., 2003. – 319 с.

4. Погрібний М. І. Орфоепічний словник / М. І. Погрібний. – К., 1984. – 629 с.

5. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. – К., 2000. – 750 с.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

I. Охарактеризувати склад фонем української мови за різними науковими джерелами.

II. Записати слова фонетичною транскрипцією та визначити звукове поле фонем /e/, /и/, /o/.

В-1. Бетон, висушування, Бельбек, верф'яний, дилетант, кирилиця, комерсант, люксембурзький, феєрія, визначається.

В-2. Белорєцьк, великодержавний, вуглевидобування, диспетчер, кишеня, медичний, феєрверк, виокремлення, ремонтувати, черствий.

В-3. Березань, великосвітський, деблокування, диференціація, кип'ятильник, метушіння, не виплачений, феєричний, чотириденний, підвищення.

В-4. Висліджування, взаємодіяння, дельфінарії, Киргизія, конференція, не вільник, смиренність, Тирасполь, ущільнення, кривавий.

В-5. Вентилятор, взаємовідношення, децентралізація, кишенька, невинність, негритянський, перереєстрація, знищення, перевезення, безземелля.

III. Записати слова фонетичною транскрипцією та виконати артикуляційно-акустичну характеристику голосних і приголосних звуків.

В-1. Посміхається, визначення, сміливість.

В-2. Класифікується, норвезький, відкриття.

В-3. Називаються, теперішній, рівноправність.

В-4. Сміливість, народження, розгортається.

В-5. Використовується, щасливий, співвідношення.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО ТЕСТОВОГО МОДУЛЯ

1. Українська мова належить до:

- а) індоєвропейської групи мов;
- б) східної групи слов'янських мов;
- в) групи західнослов'янських мов.

2. У становленні української мови виділяють такі періоди:

- а) протоукраїнська мова, староукраїнська мова, середньоукраїнська мова, нова українська мова;
- б) протоукраїнська мова, староукраїнська мова, нова українська мова;
- в) протоукраїнська мова, староукраїнська мова, середньоукраїнська мова.

3. Від інших слов'янських мов українську мову відрізняють такі фонетичні риси:

- а) чергування /o/, /e/ з /i/ у нових закритих складах;
- б) чергування /o/, /e/ з /i/ у відкритих складах;
- в) чергування /o/, /e/ з /i/ у прикритих складах.

4. Для української і білоруської мов спільними є такі фонетичні риси:

- а) збереження дзвінкості приголосних у кінці слова і в позиції перед наступним глухим;
- б) оглушення дзвінких приголосних перед глухими приголосними;
- в) одзвінчення глухих приголосних перед дзвінками приголосними.

5. Послідовна рефлексія праслов'янського ѣ як і відрізняє:

- а) українську мову від інших слов'янських мов;
- б) українську мову від західнослов'янських мов;
- в) українську мову від південнослов'янських мов.

6. Злиття [y] та [i] в голосному [и] вважають характерною фонетичною рисою:

- а) східнослов'янських мов;
- б) української мови;
- в) західнослов'янських мов.

7. До найістотніших ознак літературної мови належать:

- а) наддіалектна загальнонаціональна форма існування, поліфункціональність, унормованість, стилістична диференціація;
- б) наддіалектна загальнонаціональна форма існування, поліфункціональність, наявність загальноприйнятих і кодифікованих фонетичних норм;
- в) поліфункціональність, унормованість, стилістична диференціація.

8. У сучасній українській мові виділяють такі діалекти:

- а) північні, південно-східні, південно-західні;
- б) північні, південно-східні, середньонаддніпрянські;
- в) південно-східні, південно-західні.

9. За акустичними ознаками звуки поділяються на:

- а) тони і шуми;
- б) тони;
- в) шуми.

10. З акустичного погляду звуки розрізняються за:

- а) силою (інтенсивністю), висотою, тривалістю, тембром;
- б) інтенсивністю, тривалістю, тембром;
- в) силою, висотою, тривалістю.

11. Ознаки фонем, які не залежать від різних додаткових умов і є достатніми для визначення її в сильній позиції, називаються:

- а) самостійними, або диференційними;
- б) самостійними недиференційними;
- в) несамостійними, або недиференційними.

12. Конкретна реалізація фонем у мовленні називається:

- а) алофоном;
- б) фонемосполукою;
- в) звукосполукою.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: ЛЕКСИКОЛОГІЯ ЯК МОВОЗНАВЧА ДИСЦИПЛІНА. СИСТЕМНІ ЗВ'ЯЗКИ В ЛЕКСИЦІ

ПЛАН

1. Об'єкт і предмет лексикології та її завдання. Зв'язок лексикології з іншими мовознавчими дисциплінами.
2. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень слова.
3. Метафора і метонімія як чинники формування переносного значення слова.
4. Синонімія як один із різновидів парадигматичних зв'язків.
5. Типи синонімів і їх функції. Синонімічний ряд і його будова. Евфемізми та перифрази.
6. Поняття про антонімію. Семантичні та структурні типи лексичних антонімів. Енантіосемія та оксюморон.
7. Омонімія як мовне явище. Типи омонімів. Явище паронімії в українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. – К. : Літера ЛТД, 2011. – С. 17 – 24.
2. Передрій Г. Г. Лексика і фразеологія української мови / Г. Г. Передрій, Г. М. Смолянiнова. – К., 1983. – С. 14 – 35.

3. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / За ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 5 – 60.

4. Сучасна українська літературна мова : Підручник для вузів [колект. авт. А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, Н. І. Тоцька; за заг. ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища шк., 2002. – С. 98 – 174.

Допоміжна

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

2. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.

Довідкова

1. Бобух Н. М. Словник антонімів поетичної мови / Н. М. Бобух. – К. : Вид.-полігр. центр КиМУ, 2004. – 297 с.

2. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К. : Рад. школа, 1986. – 221 с.

3. Демська О. Словник омонімів української мови / О. Демська, І. Кульчицький. – Львів : Фенікс, 1996. – 224 с.

4. Деркач М. П. Короткий словник синонімів української мови / М. П. Деркач. – Львів – Краків – Париж : Просвіта, 1993. – 209 с.

5. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : близько 15000 синонімічних рядів [Електронний ресурс] / С. Караванський. – К. : Кобза, 1993. – 472 с. – Режим доступу до словн. : <http://slovopedia.org.ua/41/53392-0.html>

6. Коломієць М. П. Короткий словник перифраз / М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський. – К. : Рад. шк., 1985. – 152 с.
7. Полюга Л. М. Словник антонімів / Л. М. Полюга. – К. : Довіра, 2004. – 275 с.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

I. Знайти у тексті повнозначні та неповнозначні слова. Серед лексем зі значенням предметності вказати ті, що позначають істоту / неістоту, власні / загальні назви, мають конкретне / абстрактне значення.

Ми їхали, то з надсадним виттям мотора пнучись угору, то повільно спускаючись униз; і Чорний Черемош спочатку пінився з лівого боку, а потім з правого; і гори злітали увись із святковою легкістю, і блакитного серпанку було повно; часом здавалось, що дорога випорсне з-під коліс, тоді тоскно завмирало серце, і десь аж біля самісінького горла холонув раптовий вітерець, не вміщаючись у грудях (Є. Гуцало).

II. Знайти у наведених реченнях явища антитези, оксюморона, парадокса. Пояснити вибір.

Сам я сонний ходив землею, Але ти, як весняний грім, стала совістю і душею, І щасливим нещастям моїм (В. Симоненко).
Лягли смуги голубі На пагорби рожеві У тихій радості-журбі Вклонявся вечір дневі (М. Рильський).
Було колись в Україні Ревіли гармати; Було колись запорожці Вміли панувати! Панували, добували І славу, і волю, – Минулося, осталися Могили по полю (Т. Шевченко).
Хоч людина – архітвір природи, А злодюга – створіння вінець, Але на що ж робить такі шкоди... І навіщо тягти гаманець?! (В. Самійленко).

III. Пояснити правильне вживання іменників.

Адрес – адреса, білет – квиток, виключення – виняток, відношення – відносини, взаємини – стосунки, замісник – заступник.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Визначте об'єкт і предмет лексикології як самостійної науки.
2. Визначте слово як основну лексичну одиницю? Які ознаки слова Ви знаєте?
3. Які слова називаються повнозначними і неповнозначними?
4. Що вивчає семасіологія?
5. Розкрийте значення термінів: “лексичне значення”, “граматичне значення”, “граматична форма”, “граматична категорія”?
6. Які типи лексичних значень слова Ви знаєте? Розкрийте їх суть. Наведіть приклади.
7. Дайте визначення метафори та схарактеризуйте її типологічні ознаки.
8. Що називається метонімією? Назвіть її основні ознаки.
9. Які слова називаються синонімами? Що таке лексичні синоніми?
10. Дайте характеристику семантичним (ідеографічним, лексичним, понятійним) синонімам.
11. У чому виявляється явище антонімії?
12. Назвіть парадигму семантичних протилежностей (логічну основу антонімії).
13. Що таке омонімія у вузькому та широкому розумінні?
14. Які омоніми називаються мовними та мовленнєвими? Проілюструйте відповідь прикладами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. ГРАМАТИКА. ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

ТЕМА: ГРАМАТИКА. ІМЕННИК. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКА

ПЛАН

1. Граматика як розділ мовознавчої науки. Розділи граматики.
2. Граматичне значення слова у його відношенні до лексичного значення. Способи вираження граматичних значень.
3. Граматична форма та категорія слова. Синтетичні й аналітичні форми слів.
4. Лексичне значення, головні морфологічні ознаки і синтаксична роль іменників.
5. Лексико-граматичні категорії іменника:
 - а) категорія істоти і неістоти;
 - б) категорія власних і загальних назв;
 - в) категорія конкретності та абстрактності;
 - г) категорія збірності;
 - г) категорія речовинності.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – С. 16 – 19.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика укр. мови / І. Р. Вихованець,

К. Г. Городенська; За ред. І. Р. Вихованця. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – С. 7 – 43.

3. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – С. 9 – 32.

4. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. – К. : Літера ЛТД, 2011. – С. 176 – 185.

5. Сучасна українська літературна мова : підручник / [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.]. – К. : Вища шк., 2002. – С. 272 – 281.

6. Сучасна українська літературна мова : підручник / [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.]. – К. : Вища шк., 2005. – С. 194 – 196, 198 – 201.

Допоміжна

1. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, С. І. Чернов. – К. : Вища шк., 1989. – С. 3 – 25.

2. Сучасна українська мова : підручник / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – С. 138 – 142.

3. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова : Модульний курс : навч. посібник / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К. : Вища шк., 2007. – С. 369 – 375.

4. Ющук І. П. Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2006. – С. 293 – 299.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

I. Наведені іменники поставити у формах називного, родового, знахідного відмінків множини. Визначити, які з них відмінюються як іменники категорії істот, а які – як неістот.

Сосна, студент, студентство, табун, зграя, лопух, ворона, бактерія, зірка, супутник, краб, змій, пальма, Юпітер, короїд, мікроб.

II. Записати збірні іменники. Дібрати слова зі спільним коренем, які мають обидві форми граматичного числа – однини і множини.

Зразок: Вороння – ворона – ворони.

Мишва, молодь, юнь, рідня, братія, секретаріат, агентура, робітництво, птаство, лозняк, листя, віття, чоловіцтво, соняшничиння.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що вивчає грамати́ка?
2. Які слова виражають лише граматичне значення?
3. Охарактеризуйте сутність лексичного та граматичного значення слова.
4. Що таке частини мови? Які основні категоріальні ознаки частин мови?
5. Який внесок В. В. Виноградова та І. К. Кучеренка у розвиток теорії частин мови?
6. З'ясуйте на конкретних прикладах явище переходу слів з однієї частини мови в іншу.
7. Яку систему частин мови розглядає шкільна грамати́ка?
8. Як розрізняються назви істот і неістот? Доведіть граматичну природу їх розмежування.
9. Охарактеризуйте граматичні та словотворчі ознаки збірних та одиничних іменників.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО ТЕСТОВОГО МОДУЛЯ

1. Омоформи – це ...

- а) форми різних слів однієї або різних частин мови, які збігаються за звучанням і написанням;
- б) слова, що збігаються в написанні, але різняться вимовою;
- в) слова, що мають однакове звучання, але різні за значенням і графічним зображенням.

2. Слова *сковорода* – *Сковорода*, *Ватт* – *ват* є:

- а) омофонами;
- б) паронімами;
- в) омографами.

3. Українська мова належить до:

- а) східнослов'янської мовної групи;
- б) західнослов'янської мовної групи;
- в) південнослов'янської мовної групи.

4. Власне омонімами називають:

- а) повні омоніми;
- б) омоформи;
- в) лексичні омоніми.

5. Літературна мова є:

- а) державною мовою;
- б) унормованою частиною загальнонародної мови;
- в) мовою художньої літератури.

6. Метою публіцистичного стилю є:

- а) передача інформації;
- б) регулювання офіційних стосунків;
- в) пропаганда.

7. Основними типами лексичних значень є:

- а) абстрактне, конкретне, речовинне;

- б) номінативне, синтаксично зумовлене та фразеологічно зв'язане⁴
- в) збірне, предметне, речовинно-матеріальне.

8. Слова *пес – собака, обличчя – лице, скроня – висок* є:

- а) семантичними синонімами;
- б) контекстними;
- в) абсолютними.

9. Евфемізм – це...

- а) мовна фігура, в якій поєднані два протилежних за змістом поняття, що з точки зору загальноприйнятих норм лексичної сполучуваності є несумісними;
- б) слова або словосполучення, які не прямо, а приховано позначають назву якогось предмета, істоти, явища;
- в) розвиток у мовної одиниці протилежних значень, поляризації її значень.

10. Вислови *персона нон грата, альтер его* є:

- а) варваризмами;
- б) евфемізмами;
- в) екзотизмами.

11. Лексичні дублети називають ще:

- а) повними синонімами;
- б) абсолютними синонімами;
- в) ідеографічними синонімами.

12. Як називаються слова іншомовного походження, що не підпорядковуються графічній системі української мови?

- а) Інтернаціоналізми;
- б) екзотизми;
- в) варваризми.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Ціллю самостійної роботи є вироблення у студентів навичок і вмінь працювати з літературою, віднаходити головні, стрижневі аспекти проблем, що потребують засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її відстояти.

Предметом самостійної роботи студентів є опрацювання ними як окремих тем програми курсу “Сучасна українська мова” в цілому, так і деяких розділів, тем (блоків); підготовка реферативних матеріалів із важливих проблем навчальної дисципліни, робіт дослідницького характеру.

Під час контролю виконання завдань для самостійного опрацювання **оцінці** можуть *підлягати*:

- самостійне опрацювання тем загалом чи окремих питань;
- самостійне опрацювання першоджерел;
- написання та публічний захист рефератів, есе;
- підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів;
- транскрибування як еталонних, так і інших зразків радіо- та телемовлення тощо;
- самостійна підготовка виразного читання (виголошення) різних жанрово-стилістичних текстів.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді:

- написання реферату (змістові модулі № 1, № 2);
- написання дослідницької роботи (змістові модулі № 1, № 2).

Самостійна робота студентів оцінюється в діапазоні від 0 до 1 бала.

Критерії оцінювання реферату (дослідницької роботи):

- глибоке розкриття проблеми, відображена власна позиція (аналітично-критичний огляд літератури з проблеми, власний дослідницький матеріал, його аналіз і класифікація) – 1 бал;
- обґрунтоване розкриття проблеми – 0.8 – 1 бал;
- тема розкрита неповно – 0.4 – 0.7 балів;
- реферат суто компілятивного рівня – 0.1 – 0.4 бала;
- реферат не зарахований – 0 балів.

Критеріями оцінки при виконанні ***письмових завдань*** можуть бути:

- повнота розкриття питання;
- правильність виконання практичних завдань;
- цілісність, систематичність, логічна послідовність;
- уміння формулювати висновки;
- грамотність й акуратність оформлення письмової роботи.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуально-дослідне завдання передбачає вивчення наукової літератури з відповідної проблеми, аналіз, систематизацію та узагальнення фонетичних, фонологічних, морфонологічних та інших лінгвістичних явищ.

I. Підготувати відеопрезентацію на будь-яку тему з фонетики, лексики, морфеміки чи дериватології.

Вимоги до оформлення: MicrosoftOfficePowerPoint 2003; 10-15 слайдів.

II. Підготувати повідомлення (реферат) на одну з тем.

Вимоги до оформлення: 8 – 9 друкованих сторінок – 14 кегль, 1,5 інтервал, усі поля – 2 см.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Українська мова серед інших слов'янських мов.
2. Система вокалізму сучасної української літературної мови.
3. Система консонантизму сучасної української літературної мови.
4. Чергування голосних при формо- та словозмінні іменників (на матеріалі творів Тараса Шевченка).
5. Фонетичні явища в системі голосних сучасної української мови (на матеріалі творів І. П. Котляревського).
6. Фонетичні явища в системі приголосних сучасної української мови (на матеріалі творів М. Стельмаха).
7. Чергування голосних при формо- та словозмінні іменників (на матеріалі творів Ліни Костенко).
8. Чергування голосних при формо- та словозмінні прикметників (на матеріалі творів Олеся Гончара).

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : підручник / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір / Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004 – 184 с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академічна граматика укр. мови / І. Р. Вихованець. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400 с.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник для студентів ВНЗ / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ “Академія”, 2004. – 336 с.
5. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К., 1998. – 162 с.
6. Передрій Г. Г. Лексика і фразеологія української мови / Г. Г. Передрій, Г. М. Смолянїнова. – К., 1983. – 207 с.
7. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева. – К. : Знання, 2010. – 374 с.
8. Сучасна українська літературна мова : [підручник для студентів філологіч. спец. вузів]/[за ред. А. П. Грищенка]. – 3-тє, переробл. і доп. – К. : Вища школа, 2002. – 493 с.
9. Сучасна українська літературна мова : [підручник для студентів вузів]/[за ред. М. Я. Плющ]. – 4-те вид., стереот. – К. : Вища школа, 2003. – 430 с.

10. Сучасна українська літературна мова : Підручник / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. – 7-ме вид., стер. – К. : Вища шк., 2009. – 430 с.

11. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Берковець та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Знання, 2013. – 340 с.

12. Сучасна українська мова : підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К. : Либідь, 2001. – 400 с.

13. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : модульний курс : навч. посібник / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К. : Вища школа, 2007. – 822 с.

Допоміжна

1. Акцентологія. Етимологія. Семантика: До 75-річчя академіка НАН України В. Г. Складенка. – К. : Наукова думка, 2012. – 775 с.

2. Аркушин Г. Незмінні західнополіські іменні лексеми / Г. Аркушин // Українська мова. – 2017. – № 2 (62). – С. 40 – 48.

3. Городенська К. Профі-кар'єра чи професійна кар'єра / К. Городенська // Українська мова. – 2017. – № 2 (62). – С. 122.

4. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – 207 с.

5. Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія: Навчальний посібник / В. О. Горпинич. – Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1998. – 189 с.

6. Гуряєва Н. Особливості мови першого українського молитовника / Н. Гуряєва // Українська мова. – 2017. – № 2 (62). – С. 27 – 39.

7. Дочу А. Р. Мовні контакти і запозичення як чинник формування тематичних груп лексики (на матеріалі англійського орнітонімікону) / А. Р. Дочу. – К. : Наук. думка, 2017. – 206 с.

8. Дюндик О. Креативний потенціал неолексикону Євгена Пашковського / О. Дюндик // Українська мова. – 2017. – № 2 (62). – С. 110 – 122.

9. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик. – К., 1972. – Ч. 1. – 402 с.
10. Індоевропейська спадщина в лексиці слов'янських, балтійських, германських і романських мов: Семантичні та словотвірні зв'язки і процеси / Відп. ред. В. П. Пономаренко. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2013. – 604 с.
11. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 560 с.
12. Карпенко Ю. О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови : Учб. посібник / Ю. О. Карпенко. – Одеса, 1996. – 144 с.
13. Клименко Н. Вияви категорії демінутивності в науковому стилі / Н. Клименко // Українська мова. – 2017. – № 2 (62). – С. 3 – 13.
14. Клименко Н. Демінутиви у біологічній терміносистемі сучасної української мови / Н. Клименко // Українська мова. – 2017. – № 1 (61). – С. 29 – 41.
15. Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови: Навч. посібник / Н. Ф. Клименко; Ін-т змісту і методів навчання. Київ. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 1998. – 182 с.
16. Кобирилка Г. Джерела дослідження динаміки акцентуації в українських діалектах / Г. Кобирилка // Українська мова. – 2017. – № 1 (61). – С. 55 – 65.
17. Кредатусова Я. Мовні інновації-абревіатеми в сучасній словацькій мові (у порівнянні з українською) / Я. Кредатусова // Українська мова. – 2017. – № 1 (61). – С. 77 – 91.
18. Розгон В. В. Фонетика, фонологія, графіка й орфографія сучасної української мови : навчально-методичний посібник для студентів / В. В. Розгон. – Вид. 6-е, доп. і переробл. – Умань : ФОП Жовтий 2014. – 168 с.
19. Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю / П. О. Селігей. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 627 с.
20. Скляренко В. Г. Історія українського наголосу. Дієслово /

В. Г. Складенко. – К. : Наук. думка, 2017. – 660 с.

21. Соколова С. Порівняльне дослідження української та російської мов і проблеми соціолінгвістики / С. Соколова // Українська мова. – 2017. – № 1 (61). – С. 42 – 54.

22. Стишов О. А. Основні джерела поповнення фразеологічного складу української мови кінця XX – початку XXI століть / О. А. Стишов // Мовознавство. – 2015. – № 1. – С. 33 – 47.

23. Сучасна українська мова : Фонетика / За ред. І. К. Білодіда. – К., 1973. – 435 с.

24. Сучасна українська літературна мова : фонетика, орфоепія, графіка, орфографія : навчально-методичний посібник для студентів-філологів вищих навчальних закладів / уклад. З. І. Комарова, В. В. Розгон. – Умань., 2014. – 213 с.

25. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – XXI ст.) / О. О. Тараненко. – К. : Видавн. дім Д. Бураго, 2015. – 248 с.

26. Томіленко Л. М. Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій / Л. М. Томіленко // Мовознавство. – 2014. – № 4. – С. 69 – 80.

14. Українська мова. Енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), О. І. Зяблюк та ін. – 2-е вид. випр. і доп. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.

15. Цілина М. М. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : [навч. посібник для дистанційного навчання]. – К. : Університет «Україна», 2009. – 215 с.

16. Яценко Н. Жанрово-стильова специфіка наукової рецензії / Н. Яценко // Українська мова. – 2017. – № 1 (61). – С. 92 – 101.

Довідкова

1. Бобух Н. М. Словник антонімів поетичної мови / Н. М. Бобух. – К. : Вид.-полігр. центр КиМУ, 2004. – 297 с.
2. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування / В. М. Бріцин, О. О. Тараненко. – К. : Вища школа, 2011. – 551 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис / О. Т. Волох, М. Т. Чемерисов, С. І. Чернов. – К. : Вища шк., 1989. – 334 с.
5. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К., 1985. – 360 с.
6. Головащук С. І. Складні випадки наголошення : Словник-довідник / С. І. Головащук. – К., 1995. – 191 с.
7. Головащук С. І. Словник наголосів / С. І. Головащук. – К., 2003. – 319 с.
8. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К. : Рад. школа, 1986. – 221 с.
9. Демська О. Словник омонімів української мови / О. Демська, І. Кульчицький. – Львів : Фенікс, 1996. – 224 с.
10. Деркач М. П. Короткий словник синонімів української мови / М. П. Деркач. – Львів – Краків – Париж : Просвіта, 1993. – 209 с.
11. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К., 2001. – 224 с.
12. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : близько 15000 синонімічних рядів [Електронний ресурс] / С. Караванський. – К. : Кобза, 1993. – 472 с. – Режим доступу до словн. : <http://slovopedia.org.ua/41/53392-0.html>

13. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови : гнізда слів з вершинами – омографічними коренями / Є. А. Карпіловська. – К. : “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2002. – 912 с.
14. Клименко Н. Ф. Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. С. Карпіловський, Т. І. Недозим. – К. : УкрНДІПСК, 1998. – 434 с.
15. Коломієць М. П. Короткий словник перифраз / М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський. – К. : Рад. шк., 1985. – 152 с.
16. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : Зб. вправ : навч. посібник / М. Я. Плющ, О. І. Леута, Н. П. Гальона. – К. : Вища шк., 1995. – 284 с.
17. Погрібний М. І. Орфоепічний словник / М. І. Погрібний. – К., 1984. – 629 с.
18. Полюга Л. М. Словник антонімів / Л. М. Полюга. – К. : Довіра, 2004. – 275 с.
19. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга – Л. : Світ, 2001. – 448 с.
20. Російсько-український словник синонімів / Уклад.: Т. К. Черторизька, Г. П. Вишневська, Н. О. Бойко; за ред. В. М. Бріцина. – К. : Вища школа, 2012. – 319 с.
21. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові / П. О. Селігей. – К. : Академперіодика, 2014. – 324 с.
22. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с. – (Словники України).
23. Словник української мови / Відп. ред. В. В. Жайворонок. – К. : ВЦ «Просвіта», 2016. – 1320 с.
24. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. 1 – 11.

25. Сучасна українська мова : підручник / [О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева]. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
26. Ужченко В. Д. Сучасна українська мова : Зб. вправ і завдань : навч. посібник / В. Д. Ужченко, Т. П. Терновська, Т. С. Маркотенко. – К. : Вища шк., 2006. – 286 с.
27. Українська мова : Енциклопедія / В. М. Русанівський та ін. – К., 2000. – 750 с.
28. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова : Модульний курс : навч. посібник / Н. Г. Шкурятяна, С. В. Шевчук. – К. : Вища шк., 2007. – 823 с.
29. Ющук І. П. Українська мова : підручник / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2008. – 639 с.
30. Яценко І. Т. Морфемний аналіз [Текст]: словник-довідник : у 2 т. / [І. Т. Яценко; ред. Н.Ф . Клименко]. – К. : Вища школа, 1980. – Т. 1. А–Н. – 1980. – 355 с.
31. Яценко І. Т. Морфемний аналіз [Текст] : словник-довідник: у 2 т. / [І. Т. Яценко]. – К. : Вища школа, 1981. – Т. 2. О–Я. – 1981. – 352 с.

Електронні ресурси

1. Грещук В. Сучасна дериватологія : деякі підсумки й перспективи / В. Грещук. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mv/2009_8/14.pdf
2. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І. Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. С. Карпіловський. – К., 1998. – Режим доступу : http://lib.movahistory.org.ua/Slov_afiksalnykh_morfem.pdf
3. Ковтун І. М. Морфеміка. Словотвір. Методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації позааудиторної самостійної роботи студентів. – Режим доступу : <http://zavantag.com/docs/1821/index-12639-1.html>
4. Козленко І. Систематизація базових термінів сучасної морфології. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Um/2009_39.pdf
5. Морфема как минимальная значимая единица языка. Виды ... – Режим доступу : http://yazikoznanue.ucoz.ru/publ/sessija_shpargalki_jazykovedenie/morfema_kak_minimalnaja_znachimaja edinica_jazyka_vidy_morfem_morfemika_i_slovoobrazovanie_funkcionalnyj aspekt_izuchenija_zvukov_rechi/1-1-0-36
6. Плющ М. Я. Граматика української мови : У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : Підручник / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 2005. – Режим доступу : http://lib.mdpu.org.ua/load/Library/plush_gramatika_ukr_movi.pdf
7. Словничок таємної мови лірників та шаповалів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rizne/lirn.htm>.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	3
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА”	4
СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ..	12
ТЕМАТИКА ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	15
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I–II. ВСТУП. ФОНЕТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	15
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1.....	15
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.....	19
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3.....	23
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4.....	30
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5.....	40
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6.....	47
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7.....	53
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8.....	58
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9.....	62
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО ТЕСТОВОГО МОДУЛЯ.....	65
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ЛЕКСИКОЛОГІЯ ТА ФРАЗЕОЛОГІЯ	82
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1.....	82
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2.....	86
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3.....	89
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. МОРФЕМІКА ТА ДЕРИВАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	93
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4–5.....	93
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6–7.....	96
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8.....	99
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. ГРАМАТИКА. ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ	104
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9.....	104

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10.....	107
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11.....	110
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12.....	112
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13.....	114
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО ТЕСТОВОГО МОДУЛЯ.....	116
КОНТРОЛЬНА РОБОТА.....	134
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.....	137
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ.....	139
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ.....	143
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	143
РОЗПОДІЛ БАЛІВ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	144
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНІЛЬНА ТА ЄКТС.....	145
ЛІТЕРАТУРА.....	146